

ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА ГЕОЛОГО-МІНЕРАЛОГІЧНИХ НАУК МАРИНИ ОЛЕКСІЇВНИ ЯРОЩУК

10 квітня 2022 року на 89-му році пішла із життя чудова жінка, учений – геолог, петролог Марина Олексіївна Ярощук – ветеран Інституту геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України, доктор геолого-мінералогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу мінеральної сировини ядерної енергетики. Вона – гордість нашого закладу освіти, яка до останнього дня активно працювала дистанційно з дому. Марина Олексіївна була авторитетним фахівцем у галузі геології та металогенії докембрію, петрології високометаморфізованих комплексів та оцінки перспектив їх рудоносності, визначним знавцем Українського щита, широко відомим в Україні та за кордоном.

Для мене ж Марина Олексіївна, з якою я почав працювати в 1981 році в Дослідному підприємстві Інституту геохімії і фізики мінералів Академії наук УРСР за договірною тематикою, стала дуже близькою людиною! Поряд із нею, під її керівництвом і наставництвом я освоював геологію та металогенію докембрію Українського щита, удосконалювався як дослідник і вчений. Пропрацювавши з Мариною Олексіївною понад 40 років, я пишаюся співавторством багатьох її наукових статей і декількох монографій. Водночас на моїх очах і з мою участю як помічника Марина Олексіївна також наполегливо йшла до своїх наукових досягнень.

М.О. Ярощук народилася в Харкові 16 вересня 1933 року. Через рік її батьки переїхали до Києва, у якому й пройшло все її життя. Марина Олексіївна вже зі шкільних років була цілеспрямованою, допитливою особистістю, відмінно вчилася. Школу вона закінчила зі срібною медаллю.

Професію обрала усвідомлено: юну дівчину приваблював романтичний образ «жінки-геолога, яка їздить на коні тайгою в пошуках руди», про що вона написала ще у шкільному творі на тему «Ким я хочу бути». Тому впевнено вступила в 1952 році на геологічний факультет Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, який закінчила в 1957 році, отримавши диплом із відзнакою зі спеціальності «Геологічна зйомка і пошуки родовищ корисних копалин».

Виробничо-геологічні навички та нові знання набувала в Південно-Українській експедиції (у майбутньому – Правобережна), яка базувалася недалеко від міста Білої Церкви в Київській області, куди вона поїхала як колектор експедиції Інституту геологічних наук Академії наук УРСР, а також у Забайкаллі, де

працювала у складі геолого-зйомочної партії на південному заході від міста Чити в долині ріки Негоди. Закономірним підсумком цих виробничих практик для цілеспрямованої студентки Марини Ярощук стали перша стаття в науковому журналі (у співавторстві) та доботно зроблена дипломна робота, захист якої привернув увагу голови комісії – члена-кореспондента Академії наук УРСР Я.М. Белевцева.

Після закінчення університету М.О. Ярощук 3 роки працювала в Кіровській експедиції Міністерства середнього машинобудування, де брала участь у пошуках уранових родовищ, працювала «в полі» в Україні та Молдові.

У 1960 році почала працювати на посаді інженера в Інституті геологічних наук Академії наук УРСР за запрошенням Я.М. Белевцева, який завідував відділом № 5, що займався вивченням проблем утворення уранових родовищ України та тісно співпрацював із Кіровською експедицією. У ті часи всі роботи, пов'язані зі стратегічною сировиною, проводилися під грифом «таємно». Долучившись до наукової роботи, М.О. Ярощук у 1964 році вступила до аспірантури Інституту геологічних наук Академії наук УРСР, яку закінчила в 1966 році, успішно захистивши кандидатську дисертацію. Після аспірантури Марина Олексіївна продовжила працювати в Інституті геологічних наук Академії наук УРСР молодшим науковим співробітником.

У 1969 році, після переведення Сектору металогенії до структури новоствореного Інституту геохімії і фізики мінералів Академії наук УРСР, була обрана старшим науковим співробітником відділу проблем рудоутворення, яким керував академік Я.М. Белєвцев.

Одним із перших об'єктів наукових досліджень Марини Олексіївни були залізородні утворення Володарських магнітних аномалій у північній частині Білоцерківсько-Одеської гнейсо-гранулітової зони. Ще навчаючись в аспірантурі, вона дійшла висновку про більш ранній вік та іншу формаційну природу залізисто-кремнистих порід цих аномалій порівняно з аналогічними породами Кривого Рогу (останні вона досліджувала ще під час Кіровської експедиції). Результати цих досліджень було покладено в основу її кандидатської дисертації на тему «Метаморфізм і основні риси металогенії Володарських магнітних аномалій», успішно захищеної в 1966 році. Це й визначило на майбутнє стратегію її досліджень та полігон, вивченню якого вона присвятила своє життя вченого-геолога.

Щоб ділитися результатами своїх досліджень і знайомитися з досвідом колег, М.О. Ярошук активно бере участь у наукових нарадах і конференціях з участю в цільових геологічних екскурсіях на Південно-Східному Кавказі, Закавказзі, у Казахстані (1969–1970 роки).

У першій половині 1970-х років М.О. Ярошук брала участь у декількох великих, комплексних експедиціях у Гірський Алтай (з метою вивчення девонських молодих слабо змінених залізородних утворень Калгутинського району, 1972 рік), Південний Урал (для вивчення залізородних утворень Тараташського блоку, 1974 рік), Якутію (для вивчення залізних руд родовища Тайжного, 1975 рік), що істотно розширило її уявлення про геологію та металогенію.

З 1978 року М.О. Ярошук бере участь у дослідженнях за розділом «Металогенія Українського щита», що був складовою частиною проекту № 91 «Металогенія докембрію» міжнародної Програми геологічної кореляції, а згодом у дослідженнях за Всесоюзною комплексною міжвідомчою програмою «Залізисто-кремністі формації докембрію європейської частини СРСР» (1981–1985 роки), головною координуючою установою якої було визначено Відділення металогенії. У межах цих програм М.О. Ярошук продовжувала поглиблене вивчення питання генезису залізистих кварцитів у центральній (Середнє Побужжя) і південній (Південне Побужжя – Фрунзівська й Одеська магнітні аномалії) частинах Білоцерківсько-Одеської зони, виконуючи дослідження за договорами з Правобережною експедицією ВГО «Північукргеологія» (1982–1984 роки) і Причорноморською експедицією ВГО «Кримморгеологія» (1978–1981 та 1985–1987 роки), а також залізородних формацій гранулітових комплексів інших регіонів України. Відповідно до програми «Залізисто-кремністі формації докембрію європейської частини СРСР» М.О. Ярошук також брала участь у робочих нарадах та оглядових геологічних експедиціях із

дослідження залізородних формацій різних типів на Курській магнітній аномалії, Українському, Білоруському й Балтійському кристалічних щитах, Уралі, Рудному Алтай, Кузбасі, що дало їй можливість зіставити результати та розробити фундаментальні уявлення про еволюцію залізонакопичення в різних умовах геодинамічної обстановки.

У 1983 році М.О. Ярошук монографією «Залізородні формації Білоцерківсько-Одеської металогенічної зони» підсумовує результати своїх досліджень цього регіону. Опублікована монографія привернула увагу науковців, геологів. Проте найбільш важливим виявилось те, що нею зацікавилися колеги з московського Інституту геології рудних родовищ, петрографії, мінералогії і геохімії Академії наук СРСР, у них з'явився інтерес до українських руд та спільної роботи. Це спонукало організацію двох спільних експедицій: у Побузький район у західній частині Українського щита (за участю також співробітників Литовського науково-дослідного геологорозвідувального інституту Литовської РСР) у 1984 році та до Якутії на залізородні родовища півдня Алданського щита в 1985 році. Ці експедиції виявилися дуже корисними для всіх учасників. За словами Марини Олексіївни, ці експедиції, гарячі дискусії щодо генезису залізних руд дуже допомогли їй остаточно сформулювати головні положення докторської дисертації. Ретельно систематизувавши та глибоко проаналізувавши матеріал щодо залізородних формацій докембрію України, М.О. Ярошук у 1986 році успішно захистила докторську дисертацію на тему «Залізородні формації гранулітових комплексів Українського щита».

У 1985–1991 роках як підсумок робіт за програмою «Залізисто-кремністі формації докембрію європейської частини СРСР» вийшли друком 10 томів цієї серії, кожен із яких відображав результати досліджень за певною темою. При цьому М.О. Ярошук є співавтором чотирьох томів, а також відповідальним редактором тому «Типи формацій».

У 1990-х роках дослідження М.О. Ярошук були пов'язані із загальними проблемами металогенії геодинамічних обстановок гнейсо-гранулітових шовних зон Українського щита, зокрема з вивченням родовищ і проявів золота, що відображено в низці звітів, опублікованих статей та в монографії «Савранське золоторудне поле Голованівської гнейсо-гранулітової зони Українського щита».

М.О. Ярошук характеризувалася цілеспрямованістю, допитливістю та працездатністю, вимогливістю до себе й відповідальністю, чесністю і принциповістю. У науково-організаційній роботі та у співробітництві з колегами їй було притаманне чітке постановлення мети, широке охоплення проблеми, визначення послідовності й логіки висловлення думки, бачення перспектив досліджень, вимогливість. Однак для Марини Олексіївни були характерні також толерантність і комунікабельність, уважне й добре ставлення до співробітників, за нагоди вона виявляла почуття гумору.

З огляду на названі риси кращої кандидатури на посаду завідувача новоствореного відділу дослідження природних та техногенних речовин, який мав еколого-геологічне спрямування, годі було й шукати. Марина Олексіївна очолила його в 1998 році, і в той тяжкий для науки період їй вдалося не лише проводити аналітичні дослідження, а й зберегти наукові та інженерні кадри.

У 2000 році Марина Олексіївна оформила наукову пенсію, проте продовжувала працювати за трудовою угодою в цьому ж відділі, який на той час очолював член-кореспондент Національної академії наук України Р.Я. Белєвцев. Через деякий час М.О. Ярошук перейшла у відділ геохімії урану і супутніх елементів, яким тоді завідував доктор геолого-мінералогічних наук В.Б. Коваль. У цьому підрозділі, який наразі має назву «відділ мінеральної сировини ядерної енергетики» (завідувач – доктор геологічних наук В.Г. Верховцев), вона пропрацювала до останніх днів.

У цей період М.О. Ярошук брала активну участь як відповідальний виконавець у розробленні екологічних проблем, вивченні речовинного складу кристалічних порід як можливого середовища захоронення радіоактивних відходів України, оцінюванні перспектив виявлення нових типів уранових родовищ, «типу неузгодженості» в геологічних структурах Українського щита, вивченні речовинного складу, виявленні типоморфних ознак і пошукових критеріїв уранових та уран-торієвих руд різних генетичних і формаційних типів, дослідженні можливого впливу еволюції речовинного складу відходів урановидобування на екологічний стан місць їх зберігання. Вона була науковим керівником 2 держбюджетних тем, як співавтор і редактор підготувала дві колективні монографії: «Перспективи розвитку уранової сировинної бази ядерної енергетики України» (2014 рік) і «Перспективи розвитку торієвої сировинної бази ядерної енергетики України» (2017 рік).

Коли стало важко користуватися громадським транспортом, Марина Олексіївна приїжджала на таксі до Інституту геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України на засідання Вченої ради та на захисти дисертацій. І в період локдауну, і після російського вторгнення в Україну вона не виїжджала з Києва, до останнього дня працювала вдома, писала статті, звіти, брала участь у засіданнях вченої ради онлайн. Ми тісно співпрацювали: я відвідував Марину Олексіївну, привозив необхідні матеріали, забирав рукописи, ми обговорювали плани робіт, я отримував завдання. І ніхто навіть подумати не міг, що Марина Олексіївна так несподівано покине нас...

М.О. Ярошук пройшла довгий і плідний професійний шлях у науці від аспірантки, молодшого наукового співробітника до завідувача відділу. Вона була однією з перших аспіранток академіка Я.М. Белєвцева та однією з перших співробітників Сектору металогенії.

Змінювалися назви Академії наук та організації, режими їх секретності, а Марина Олексіївна залишалася і в Інституті геологічних наук (1960–1969 роки), і в Інституті геохімії і фізики мінералів (1969–1996 роки), і в Інституті геохімії навколишнього середовища (1996–2022 роки) Національної академії наук України символом незламної та красивої жінки-геолога, прикладом для всіх нас завдяки своїй відданості науці, чесності, порядності, доброзичливості... Годі й намагатися перелічити всі її чесноти.

Увесь трудовий шлях Марини Олексіївни Ярошук був зразком високопрофесійної, самовідданої та невтомної праці дослідника геології і петрології та генезису докембрійських рудовміщуючих і рудних формацій і родовищ урану, заліза, золота, результати якої стали істотним внеском у розвиток української геологічної науки, сприяли зміцненню мінерально-ресурсного та сировинного потенціалу держави. Її наукові розробки допомогли надати оцінку перспектив західної частини Українського щита на залізні руди та рекомендувати Голованівську гнейсо-гранулітову зону як резервний залізорудний район України.

Ім'я М.О. Ярошук назавжди буде пов'язане зі знанням про залізорудні й золотоносні формації Криворізького і Володарського районів, Середнього та Південного Побужжя, про рудоносність гранулітових комплексів України, яке поповнили дві її дисертації, більш ніж 200 наукових робіт, зокрема 7 монографій.

Минулого року колектив ДУ «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України» відзначав 25-річчя з дня заснування. На урочистому зібранні на прохання присутніх М.О. Ярошук розповіла про історію становлення інституту, про свою тривалу працю в цих стінах, у яких колись створювало свою історію Відділення металогенії, де вона розпочинала працювати.

За багаторічну сумлінну працю та вагомі наукові здобутки Марина Олексіївна нагороджена Медаллю «Ветеран праці» (1986 року), Відзнакою Національної академії наук України «За професійні здобутки» (2013 року), Пам'ятною відзнакою на честь 100-річчя Національної академії наук України (2019 року), численними грамотами й подяками керівництва Національної академії наук України та Інституту геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України.

Марина Олексіївна Ярошук залишила про себе світлу пам'ять як про мужню, красиву жінку, справжнього вченого, наставника, Людину, самовіддану геологічній науці, служінню якій вона присвятила все своє життя.

Олександр ВАЙЛО,
кандидат геолого-мінералогічних наук,
старший науковий співробітник